

4. Гидденс Э. Социология : [учебник] / Э. Гидденс. – М., 2011. – 632 с.
5. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда: метод социологии / Э. Дюркгейм. – М., 2007. – 571 с.
6. Иванов И. Основы социокультурной теории / И. Иванов. – СПб., 2006. – 246 с.
7. История социологии и история социальной мысли: общее и особенное («круглый стол») // Социологические исследования. – 2009. – № 12. – 60 с.
8. История социологии / под ред. М. Барыгина. – М., 2012. – 250 с.
9. Комозин А. Популярная социология / А. Комозин, А. Кравченко. – М., 2010. – 208 с.
10. Култыгин В. Ранняя немецкая классическая социология / В. Култыгин. – М., 2002. – 526 с.
11. Лавриненко В. Социология : [учебник] / В. Лавриненко. – М., 2013. – 412 с.
12. Фирсов Б. История и социология: стены и мосты / Б. Фирсов // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2012. – № 6. – С. 204–208.
13. Фролов С. Социология : [учебник] / С. Фролов. – М., 2012. – 256 с.
14. Харчева В. Основы социологии : [учебник] / В. Харчева. – М., 2014. – 302 с.

ТОРЯНИК В. М.,
доктор політичних наук,
завідувач кафедри загально-правових дисциплін
(Дніпропетровський гуманітарний університет)

УДК 340.1

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ. РОЛЬ ЗМІ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ

Розглянуто зміст поняття «інформаційна безпека». Розкрито та систематизовано нормативно-правову базу, яка гарантує інформаційну безпеку України. Досліджено роль ЗМІ в системі інформаційної безпеки.

Ключові слова: національна безпека, інформація, інформаційний простір, інформаційна безпека, суверенітет.

Рассмотрено содержание понятия «информационная безопасность». Освещена и систематизирована нормативно-правовая база, которая гарантирует информационную безопасность Украины. Исследована роль СМИ в системе информационной безопасности.

Ключевые слова: национальная безопасность, информация, информационное пространство, информационная безопасность, суверенитет.

Considered maintenance of concept “informative safety”. Lighted up and the systematized normatively-legal base that guarantees informative safety of Ukraine. The role of mass-media is investigational in the system of informative safety.

Key words: national safety, information, informative space, informative safety, sovereignty.

Вступ. Інформаційний простір, інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура та інформаційні технології значною мірою впливають на рівень і темпи соціально-економічного, науково-технічного й культурного розвитку.

Від обсягу, швидкості та якості обробки інформації значною мірою залежить ефективність управлінських рішень, зростає значення методів управління з використанням інформаційних технологій соціальними й економічними процесами, фінансовими й товарними потоками, аналізу та прогнозування розвитку внутрішнього й зовнішніх ринків. Використання інформаційних технологій визначає структуру та якість озброєнь, необхідний рівень їх достатності, ефективність дій збройних сил. Спроможність ідентифікувати науково-технічні й екологічні проблеми, здійснювати моніторинг їх розвитку та прогнозування наслідків безпосередньо залежить від ефективності використовуваної інформаційної інфраструктури.

За умов глобальної інтеграції й жорсткої міжнародної конкуренції головною ареною зіткнень і боротьби різновекторних національних інтересів держав стає інформаційний простір. Сучасні інформаційні технології дають державам змогу реалізувати власні інтереси без застосування воєнної сили, послабити чи завдати значної шкоди безпеці конкурентної держави, яка не має дієвої системи захисту від негативних інформаційних впливів.

За сучасних умов інформаційна складова набуває дедалі більшої ваги та стає одним із найважливіших елементів забезпечення національної безпеки.

У зв'язку із цим уважного ставлення дослідників потребує питання додаткового з'ясування поняття «інформаційна безпека», визначення її нормативно-правової бази, а також ролі ЗМІ в системі інформаційної безпеки.

Теоретичним підґрунтям проведеного дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених: Б. Кормича, І. Громико, Т. Саханчук, О. Зінов'єва, Ж. Бодріяра, А. Моля, Е. Сміт та інших.

Постановка завдання. Мета статті – з'ясувати зміст поняття «інформаційна безпека», розкрити й систематизувати нормативно-правову базу, яка гарантує інформаційну безпеку України, та проаналізувати роль ЗМІ в системі інформаційної безпеки.

Результати дослідження. Суверенітет держави є нерозривно пов'язаним з інформаційним суверенітетом. Інформаційний суверенітет, на думку вчених, визначається володінням і розпорядженням національними інформаційними ресурсами, які включають усю належну державі інформаційну інфраструктуру, інформацію незалежно від змісту, форми, часу й місця її створення, та забезпечується виключним правом держави на формування й здійснення національної інформаційної політики, власності на інформаційні ресурси, сформовані за державний кошт, створенням національних систем інформації, встановленням режиму доступу інших держав до інформаційних ресурсів країни [3, с. 10].

Інформація як одна з трьох основних (поряд із матерією та енергією) субстанцій, що утворюють природний світ, у якому живе людина, по-перше, на емпіричному рівні розглядається не взагалі, а лише щодо певної системи (людини, окремого суспільства). По-друге, інформація – це те, що змінює, трансформує систему. Інформація (з лат. *information* – роз'яснення) – документовані або публічно оголошені повідомлення, відомості про події та явища у світі, суспільстві, державі, які людина сприймає безпосередньо чи за допомогою спеціальних пристроїв, зокрема через мережі мовлення та зв'язку, пресу. Відповідно до чинного законодавства України інформація може бути *відкритою* та з *обмеженим доступом* (конфіденційною й таємною).

Інформаційне суспільство є своєрідним суспільним організмом, що формується нині в багатьох розвинених країнах та в основі якого лежить раціональне використання інформації й інформації в усіх основних сферах життя. Це суспільство постіндустріального типу з характерно вираженою роллю в його функціонування інформації, інформаційних структур і технологій як управлінських механізмів.

Створення глобальної інформаційно-комунікативної мережі, як вважає британський дослідник Е. Сміт, є «становим хребтом сучасної цивілізації». Саме вона зумовила феномен інформаційного суспільства, вимагає постійних зусиль, спрямованих на подолання своєрідного «інформаційного синдрому», пов'язаного з такими явищами:

- диференціацією суспільства, що тягне необхідність розвитку діалогу між управлінським апаратом і підлеглими;
- небезпекою виникнення інфократії (влади власників інформації);
- суперечністю між універсальними завданнями демократії та потребами розвитку традиційного суспільства;
- труднощами подолання демократичними засобами монополії на інформацію, забезпечення контролю суспільства за діяльністю ЗМІ та формування відповідного законодавства.

Б. Кормич стверджує: «Інформаційна безпека – захищеність встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі, що забезпечують гарантовані Конституцією України умови існування й розвитку людини, усього суспільства та держави» [5].

І. Громико та Т. Саханчук переконані: «Інформаційна безпека України – це захищеність державних інтересів, за якої забезпечується запобігання, виявлення й нейтралізація внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз, збереження інформаційного суверенітету держави та безпечний розвиток міжнародного інформаційного співробітництва» [6].

Також інформаційна безпека пов'язується з таким станом інформаційної інфраструктури й процесів, за якого інформація використовується суворо за призначенням та не впливає негативно на інформаційну чи інші системи як самої держави, так і інших країн під час її використання.

Зазначимо, що *інформаційний простір* – середовище, у якому здійснюється формування, збір, зберігання й розповсюдження інформації. Інформаційний простір України – це інформаційний простір, на який розповсюджується юрисдикція України. Відповідно, більш лаконічно можна визначити *інформаційну безпеку* як стан захищеності інформаційного простору, який забезпечує формування й розвиток цього простору в інтересах особистості, суспільства та держави.

Інформаційна безпека України як важлива складова національної безпеки передбачає системну превентивну діяльність органів державної влади щодо надання гарантій інформаційної безпеки особі, соціальним групам і суспільству в цілому та спрямовується на досягнення достатнього для розвитку державності й соціального прогресу рівня духовного та інтелектуального потенціалу країни.

Інформаційна безпека України як один із видів національної безпеки та важлива функція держави передбачає виконання завдань щодо такої діяльності:

- законодавчого формування державної інформаційної політики;
- створення відповідно до законів України можливостей досягнення інформаційної достатності для ухвалення рішень органами державної влади, громадянами та об'єднаннями громадян, іншими суб'єктами права в Україні;
- гарантування свободи інформаційної діяльності й права доступу до інформації в національному інформаційному просторі України;
- всебічного розвитку інформаційної структури;
- підтримки розвитку національних інформаційних ресурсів України з огляду на досягнення науки й техніки та особливості духовно-культурного життя народу України;
- створення та впровадження безпечних інформаційних технологій;
- захисту права власності всіх учасників інформаційної діяльності в національному просторі України;
- збереження права власності держави на стратегічні об'єкти інформаційної інфраструктури України;
- охорони державної таємниці, а також інформації з обмеженим доступом, що є об'єктом права власності або об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження державою;
- створення загальної системи охорони інформації, зокрема державної таємниці, а також іншої інформації з обмеженим доступом;
- захисту національного інформаційного простору України від розповсюдження спотвореної чи забороненої для поширення законодавством України інформаційної продукції;

– встановлення законодавством режиму доступу іноземних держав або їх представників до національних інформаційних ресурсів України та порядок використання цих ресурсів на основі договорів з іноземними державами;

– законодавчого визначення порядку поширення інформаційної продукції зарубіжного виробництва на території України.

Державна політика інформаційної безпеки визначається пріоритетністю національних інтересів, системою небезпек і загроз та здійснюється шляхом реалізації відповідних доктрин, стратегій, концепцій і програм в інформаційній сфері відповідно до чинного законодавства.

Інформаційний суверенітет та інформаційна безпека України гарантуються й забезпечуються такими документами:

1) Конституцією України (ст. 17 якої проголошує, що захист інформаційної безпеки є найважливішою функцією держави, справою всього Українського народу);

2) Законом України «Про інформацію», Законом України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», Законом України «Про телебачення і радіомовлення», Законом України «Про авторське право та суміжні права», Законом України «Про державну таємницю», Законом України «Про захист інформації в автоматизованих системах», Законом України «Про національний архівний фонд та архівні установи», Законом України «Про охорону і використання пам'яток історії та культури», Законом України «Про інформаційні агентства», Законом України «Про зв'язок», Законом України «Про рекламу», Законом України «Про видавничу справу», Законом України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», Законом України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», Законом України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», Законом України «Про кінематографію», Законом України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», Законом України «Про систему суспільного телебачення і радіомовлення України»;

3) Указом Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 8 липня 2009 року № 514/2009;

4) міжнародними договорами й конвенціями в галузі свободи слова та інформаційної діяльності, ратифікованими Україною.

Детально не аналізуючи нормативно-правову базу з інформаційної безпеки, за назвами більшості цих актів можна говорити, що їх ліву частку присвячено ЗМІ, і це не випадково. Російський соціолог О. Зінов'єв досить точно вказує: «Засоби масової інформації – це Ватикани сучасного світу. Сьогодні преса робить те, що століття тому робили священики та церква. Телебачення, газети, радіо, інформаційні агенції грають першу скрипку в ментальній ідеологічній сфері. Хтось називає ЗМІ «четвертою владою». Проте це значно більше, це третя влада. Міць нинішніх мас-медіа переважає всі можливості, які коли-небудь мала та чи інша релігійна організація» [6, с. 38].

Ніколи жодна держава не мала таких можливостей маніпулювання суспільною свідомістю, які мають сьогодні глобалізовані ЗМІ. На часі запитання про те, хто ж реально керує світовими процесами: держави з їх традиційними інститутами влади чи ЗМІ з їх потенціалом формувати реальність для простих громадян.

Роль сучасних медіа змінилась настільки, що вислів «Ми не перемаємо, поки CNN не скаже, що ми перемаємо» можна перефразувати таким чином: «Ми можемо програвати або бути розбитими, та якщо CNN скаже, що ми перемаємо, – це означає, що ми перемаємо».

Нині складається парадоксальна ситуація: громадяни довіряють ЗМІ більше, ніж уряду й державному апарату. Так, згідно з даними Євробарометра (три соціологічні фірми України, Росії та Польщі в межах проекту «Євразийський барометр») за 2012 рік у середньому телебаченню довіряють 53% жителів, радіо – 61% жителів, пресі – 45% жителів. Дещо відрізняється ситуація в США. Там, згідно з опитуваннями, проведеними службою «Harris

Interactive», рейтинг довіри до телевізійних новин становить 19%, до друкованих ЗМІ – 14%, тоді як рейтинг довіри до Білого Дому становить 25% жителів.

Причина цього полягає в значно більшій прихильності американської преси до моделі соціальної відповідальності, коли ЗМІ займають позицію контролера влади, а не спрямовуючої сили в суспільстві.

Унікальна можливість, яку мають сучасні ЗМІ, – *конструювання реальності* через контроль за порядком подій, що висвітлюються. Головний редактор визначає, що саме має бути розкрито. Більше того, суспільство стикається з реальною можливістю глобальних маніпуляцій, коли ЗМІ «створює» подію, яка ніколи не існувала, однак для свідомості людей є реальною, а отже, може бути збуджуючим мотивом подальших дій. Французький філософ Ж. Бодріяр із цього приводу зауважував: «Про що мріють засоби масової інформації, як не про те, щоб викликати подію однією лише своєю присутністю?»

Якщо йдеться про будь-яке повідомлення, яке повторюватиметься достатню кількість разів, воно сприйматиметься як істина. Існує лише одна фігура риторики, що заслуговує на увагу, – повторення. Через повторення ідея закріплюється в умах так міцно, що в підсумку вже сприймається як істина. Цю технологію, зокрема, покладено в основу формування іміджу не лише політичних партій і лідерів, а й цілих держав. Тепер не обов'язково *бути* розвиненою країною, достатньо *впевнити* всіх у тому, що вона такою є.

А. Моль, автор багатьох робіт у галузі естетики, соціології, психології, лінгвістики, теорії інформації, так пише про ЗМІ: «Вони фактично контролюють усю нашу культуру, пропускаючи її через свої фільтри, виділяють окремі елементи із загальної маси культурних явищ і надають їм особливої ваги, підвищують цінність однієї ідеї, знецінюють іншу, поляризуючи все поле культури. Те, що не потрапило до каналів масової комунікації, у наш час майже не впливає на розвиток суспільства». Отже, сучасна людина не може уникнути впливу ЗМІ.

Висновки. Таким чином, за своїм змістом інформаційна безпека України є важливою складовою національної безпеки, що розуміється як стан захищеності інформаційного простору, забезпечуючи також його формування й розвиток в інтересах громадян, організацій і держави в цілому, захист від неправомірного зовнішнього та внутрішнього втручання.

ЗМІ завдяки можливостям інтерпретації інформації часто підміняють собою не лише канал, а й джерело інформації, виконуючи роль суб'єкта (або псевдосуб'єкта), здатного впливати на легітимізацію та легалізацію як владних структур, так і терористичних угруповань і їх лідерів. Ця обставина дає підстави вважати мас-медіа найважливішим чинником інформаційної безпеки, а питання визначення нової ролі держави в її взаємодії зі ЗМІ в сучасних умовах потребує негайного практичного вирішення на підставі внесення змін і доповнень до чинного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Набруско В. Чи стане Україна господарем у власному інформаційному просторі? / В. Набруско // Дзеркало тижня. – 2008. – № 34(713). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/daidzhest/2008-09-15/40575>.
3. Біленчук П. Інформаційна діяльність в правознавстві : [монографія] / П. Біленчук, О. Кравчук, В. Міщенко, Ю. Пілюков. – К. : Наука і життя, 2007. – 244 с.
4. Ліпкан В. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : [навч. посібник] / В. Ліпкан, Ю. Максименко, В. Желіховський. – К. : КНТ, 2006. – 280 с.
5. Кормич Б. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи : [навч. посібник] / Б. Кормич. – К. : Кондор, 2008. – 384 с.
6. Громико І. Державна домінантність визначення інформаційної безпеки України в умовах протидії загрозам / І. Громико, Т. Саханчук, О. Зінов'єв // Право України. – 2008. – № 8. – С. 130–134.

7. Кравець Є. Інформаційна безпека держави / Є. Кравець // Юридична енциклопедія : в 6 т. / за ред. Ю. Шемшученка. – К. : Українська енциклопедія, 1998–2004. – Т. 2. – 1999. – С. 710.

8. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9 січня 2007 року № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.

9. Про Національну комісію з утвердження свободи слова та розвитку інформаційної галузі : Указ Президента України від 6 червня 2006 року № 493/2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/493/2006>.

10. Про Доктрину інформаційної безпеки України : Указ Президента України від 8 липня 2009 року №514/2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/514/2009/ed20090708>.

